

Felles kamp mot fattigdom. Bistand som utfordring for kirke og misjon

ØYVIND DAHL

Misjonsorganisasjonene drev med bistand 100 år før offentlig organisert bistand ble etablert i Norge. Det var en naturlig og integrert del av misjonsvirksomheten. Det kom fort en erkjennelse av at man ikke kan forkynne for tomme mager. Jeg har besøkt mange gamle misjonsstasjoner ulike steder i Afrika og andre steder. Arkitekturen avspeiler det samme mønsteret: misjonsstasjon, kirke, skole og klinikk. For så vidt står den moderne misjonsvirksomheten her i en lang tradisjon som går tilbake til munkenes innsats i vårt eget land. Katedralskolene ble bygget i tilknytning til katedralen, før noen offentlig skolevirksomhet var etablert. Prester og nonner ga omsorg til syke før offentlige helsetjenester eksisterte. Behovet og den kristne oppfatningen av mennesket som en helhet – objekt for Guds kjærlighet og omsorg – la føringene i arbeidet. Evangelisering og diakoni gikk hånd i hånd.

Det at vi var tidlig ute når det gjelder bistand kan lett få oss til å tro at vi også er de beste. Det kan jo tenkes at vi er gode, vi har i hvert fall et enestående nettverk i mange av våre samarbeidsland. Men det er all grunn til å stoppe opp og spørre om vi yter bistand på den beste måten i dag. Bistand er verdens vanskeligste bransje. Det er ingen selvfølge at misjonsorganisasjonene og deres samarbeidende kirker og partnere er de beste når det for

eksempel gjelder fattigdomsbekjempelse. Det er grunn til å se nærmere på innspill fra sekulære bistandsfaglige fora også for norske misjonsorganisasjoner og deres samarbeidspartnere. Utfordringene fra debatt i presse og media den senere tid, skal ikke få oss til å isolere oss i selvgodhet, men bidra til at vi går våre idealer og vår praksis nærmere etter i sømmene.

Hovedmål for norsk bistand:

Tusenårsmålene og bekjempelse av fattigdom

Norsk utviklingsbistand har satt som overordnet mål at fattigdom skal bekjempes. I *Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015* som ble lagt frem i mars 2002, sier statsminister Kjell Magne Bondevik i forordet: "Fattigdom er vår tids største utfordring. Fattigdom er mangel på frihet til å kunne dekke livsnødvendige behov for seg og sin familie. Sult, sykdom og sårbarhet er i dag hverdagen for 1,2 milliarder mennesker som lever i absolutt fattigdom."¹ Det er den indiske Nobelprisvinneren Amartya Sen som i særlig grad har pekt på at sult skyldes ikke mangel på mat. Det som karakteriserer fattigdommen er mangelen på maktmidler for å skaffe seg mat. Den som er fattig har ikke alternativer, har ingen stemme, har ikke rettigheter og mangler frihet. Frihet må anerkjennes som en rettighet på linje med andre menneskerettigheter.² Ifølge kristen tro har hvert menneske en gudgitt verdighet og menneskelige rettigheter. Tesen om utvikling som frihet kan også gis kristen begrunnelse.

I mai i år ble Stortingsmelding nr. 35 (2003-2004) *Felles kamp mot fattigdom. En helhetlig utviklingspolitikk* lagt frem.³ Den vil bli politisk styrende for norsk bistand i de kommende år. Stortingsmeldingen og regjeringens handlingsplan tar utgangspunkt i de såkalte tusenårsmålene som ble utformet på FNs millenniumskonferanse i 2000 og ligger til grunn også for norsk bistandsinnsats i dag. Slik lyder de:

1. Utrydde ekstrem fattigdom og sult. Blant annet halvere andelen av verdens befolkning som lever på under 1 US dollar om dagen og mennesker som sulter, innen 2015.
2. Sikre full grunnskoleutdanning for alle gutter og jenter innen 2015.
3. Fremme likestilling og styrke kvinners stilling. Blant annet fjer-

- ne forskjellen mellom gutter og jenter i grunnskole og videregående skole fortrinnsvis innen 2005, og på alle skoletrinn innen 2015.
4. Redusere dødeligheten blant barn under 5 år med 2/3 innen 2015.
  5. Redusere dødeligheten blant gravide og fødende kvinner med 3/4 innen 2015.
  6. Stoppe og reversere spredningen av hiv/aids, malaria og andre sykdommer som truer menneskeheten innen 2015.
  7. Sikre miljømessig bærekraftig utvikling (reversere tap av naturressurser, sikkert drikkevann, bedre leveforhold i slumområder).
  8. Utvikle globalt partnerskap for utvikling (handel, finans, gjeldslette, arbeid for unge, medisiner, moderne teknologi, informasjon- og kommunikasjonsteknologi).

Disse er ambisiøse mål som ikke kan nås med mindre det er en verdensvid vilje til handling. 180 land har stilt seg bak FNs Millenniumserklæring og har dermed skrevet under på at de vil bidra til å oppfylle de konkrete målene for fattigdomsbekjempelse. Det gir håp, men det er langt frem. Det finnes en internasjonal enighet om hva målene er. I handlingsplanen og stortingsmeldingen har den norske regjering også formulert konkrete tiltak som skal tas i bruk for å nå målene.

Fattigdom er et meget komplekst felt, og utfordringene krever tiltak både på nasjonale og internasjonale nivåer både i de rike og i de fattige landene. De rike landene har et spesielt ansvar når det gjelder det åttende målet, men de har også stor innflytelse når det gjelder å nå de andre sju. Jeg har lest tusenårsmålene, stortingsmeldingen og handlingsplanen med misjonens briller for å se hvordan disse målene og foreslåtte tiltak utfordrer oss. Så vidt jeg kan se, kan kirkene yte betydelige bidrag når det gjelder alle de sju første målene. Fattigdomsbekjempelse burde være sentralt ut fra organisasjonenes og samarbeidskirkenes ståsted og mandat.

Før vi går mer konkret inn på misjonsorganisasjonene og samarbeidende partners bidrag til fattigdomsbekjempelse, vil vi drøfte misjonens utgangspunkt for i det hele tatt å gå inn i dette feltet. Det dreier seg om ikke mindre enn vårt oppdrag (*missio*) i verden – kirkens misjonale identitet.⁴

Oppsplitting av misjon og bistand – et dilemma

Bistand og misjon oppfattes ofte som to forskjellige anliggender som ikke har noe direkte med hverandre å gjøre. Det er ikke alltid klart om denne delingen er teologisk begrunnet eller om den har pragmatiske årsaker, blant annet i krav fra NORAD og andre finansieringskilder. I norsk sammenheng har den også fått organisatoriske konsekvenser etter at Norsk Misjonsråd ble erstattet av Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME) og Norsk Misjons Bistandsnemnd ble en frittstående organisasjon.⁵ Bistandsnemnda har utelukkende ansvar for misjonsselskapenes diakonale prosjekter finansiert av NORAD.

Bistand er ikke et teologisk begrep. Teologisk kan bistand drøftes som mulig konkretisering av andre teologiske spørsmål som for eksempel allmenn etikk eller politisk etikk. Derfor har misjonsorganisasjonene ofte bare i liten grad vurdert bistanden teologisk. Men bistand berører både misjonsteologi, kultur og ekklesiologi. Manglende drøftelse av bistanden ut fra teologisk synsfelt har ofte ført til en synlig deling mellom misjonsvirksomheten på den ene siden og bistandsvirksomheten på den andre. Resultatet er en oppsplitting hvor misjon oftest blir forstått som verbal proklamasjon, og bistand som et ikke nødvendig supplement. Den verbale proklamasjonen blir da gjerne sett på som den primære oppgave og bistand som en sekundær oppgave eller et middel til å oppnå det primære. Tankegangen om at bistand har sin kristelige legitimitet fordi den kan være en "plogspiss for evangeliet", er fortsatt utbredt.

Dilemmaet blir særlig presserende når misjon innsnevres til å bli forstått som evangelisering med ord, og bistandsarbeidet blir noe som klistres utenpå og begrunnes ut fra en sekulær moderniseringstankegang. Det kan da reises spørsmål om misjonen ønsker å bekrefte en vesterlandsk moderniseringsideologi som ligger innbakt i det meste av den bistand vi ser i dag. Betyr ikke dette at misjonsvirksomheten fortsatt vil oppfattes som eurosentrisk og kolonialistisk?

Misjon blir av mange i vårt land fortsatt oppfattet som synonymt med kulturimperialisme, som et uttrykk for en triumfalistisk kristendomsforståelse i vestlig drakt. Ord som misjon og misjonering vekker aggresjon hos mange da det oppfattes som uttrykk for maktovergrep på andre mennesker. Hvor utbredt denne tanke-

gangen er, har vi sett eksempler på denne våren da norsk misjon er blitt beskyldt for å ta imot statlige bistandsmidler for å drive fordekt evangelisering.⁶

Det er nesten paradoksalt å se at det er kommet inn et slikt skille i tenkningen når en ser på misjonens og kirkens historie. I sin praktiske virksomhet har misjonen vært forstått som et kall til å møte hele mennesket med evangeliet. Proklamasjon av Guds ord og bidrag til utvikling har vært holdt sammen. (Jf det som ble sagt innledningsvis om misjonsstasjonenes arkitektur.) En kan spørre om vesentlige sider ved evangeliet står i fare for å gå tapt dersom misjonsoppdraget innsnevres til formidling av et trosinnhold og til bygging av kirkelige strukturer.

For samarbeidspartnerne i Sør er denne delingen ikke bare vanskelig å forstå. I mange år har de pekt på nødvendigheten av å se ulike dimensjoner av kirkens oppdrag i sammenheng. Mest kjent er Den etiopiske evangeliske Mekane Yesus kirkens brev "Proclamation and Development" fra 1972 som satte søkelyset nettopp på denne oppsplittingen og fremmet synspunktet om en "holistic approach" der mennesket må ses som en helhet med både åndelige og fysiske/legemlige behov.⁷ I brevet pekes det på to grøfter man gjerne faller i: På den ene siden kan misjonen ses på som muntlig evangelieforkynnelse, mens det sosiale blir sekundært. På den andre siden kan det sosiale få en slik overvekt at evangelieforkynnelsen blir en bisak. Det finnes flere eksempler i nyere tid på at de lokale kirkenes utviklingsavdelinger har hatt god tilgang på penger, biler og hus, mens kirkenes evangeliseringsavdelinger ble skadelidende.

Under en konferanse i Nairobi i 1974, som fulgte brevet fra Etiopia, pekte generalsekretær Gudina Tumsa på at kirken for det første er kalt til å forkynne evangeliet om Jesus Kristus til alle folkeslag (Matt 28, 19-20). For det andre har kirken en forpliktelse til å gjøre helt det som er brutt i stykker. Dette innebærer mer enn medisinsk omsorg for fysiske sykdommer. Det har å gjøre med gjenreisningen av mennesket til frihet og helhet. Her må kirken følge sin Herre og Frelser som i sin jordiske virksomhet hadde omsorg for hele mennesket. Han søkte de som var forlatt for å bringe dem tilbake til samfunn med Gud (Luk 19,10; Luk 15,1-32). Han helbredet menneskelig lidelse og så mennesket som en helhet (Luk 4,18-21; Matt 4,23). Han ga sitt liv for å frelse syndere og

tilby tilgivelse på grunnlag av sin forsoningsdød på korset og sin seierrike oppstandelse (Matt 20 - 28). For det tredje har kirken en oppgave i å arbeide for å forbedre de menneskelige leveforhold hvor det enn måtte trenges. Dette inkluderer forskjellige aktiviteter fra det å være en profetisk røst og fordømme urettferdighet og undertrykkelse, til engasjement i sosial og samfunnsmessig utvikling.

Gudina Tumsa pekte på at der er en motsetning mellom den tradisjonelle afrikanske oppfatningen på den ene siden og det vestlige synet på den andre. Religionen var så integrert i det afrikanske samfunnet at den ikke kunne skilles fra dagliglivet. Biskop Manas Buthelezi fra Sør-Afrika fulgte opp og sa at å utelukke religionen fra noen sektor i livet var utenkelig. Der var ikke noe skille mellom folk som var religiøse i motsetning til folk som hadde valgt å stå utenfor troen. "Å velge å stå utenfor troen var å velge å stå utenfor livet," sa han. Det er den spesielle vestlige kultursituasjonen (individualisme, industrisamfunn), som har ført til skillet mellom religiøst og sosialt liv. For afrikaneren er det et kunstig skille.

På denne bakgrunnen snakker afrikanske kirkeledere om holistisk teologi - en teologi som omfatter hele mennesket. Uten å rødme snakker de om spiritualitet. Det omfatter både fysiske og åndelige behov. I afrikansk tradisjon sektoriserer man ikke menneskelivet. Tro og liv er ett. I afrikansk menighetspraksis kan en finne det beste fra kristendommens ideologi kombinert med afrikansk tradisjon og kultur: Fellesskapsverdier, helhetlig tilnærming og utvidet familie.

Misjon har tre dimensjoner

Jeg deltok i sin tid som delegat på Det lutherske verdensforbunds generalforsamling i Dar es Salaam i 1977 da medlemskirkene reflekterte over en helhetlig tilnærming til misjonsoppdraget. De afrikanske kirkene var viktige bidragsytere da det ble uttalt:

Mission means presenting the whole of the Gospel to the whole human being. Evangelism, diaconal services, prophetic witness to justice in society and mutual strengthening of the churches are all integral parts of the mission of the church.⁸

Uttrykt i Det lutherske verdensforbunds språk forstås misjon som "proclamation, diaconal service and advocacy," forkynnelse, dia-konal tjeneste og talsmannsvirksomhet. En slik definisjon viser at MISJON har flere dimensjoner, hver av dem har teologisk legitimitet, de støtter hverandre og avhenger av hverandre. Jeg tror at løsningen på ovennevnte dilemma – som senere tids debatt har vist er fortsatt aktuell – ligger i å anta en slik bred oppfatning av misjon.

Jeg skal ikke her utdype videre hva som ligger i *proklamasjon* – den verbale forkynnelse, men konsentrere meg om de to andre begrepene og hvordan de henger sammen med det første.

Det er interessant at *diakonibegrepet* har fått renessanse. Mens det tidligere gjerne ble talt om "social service" og "social action", finner vi stadig flere som taler om "diaconal work/action". Dette gjelder ikke minst kirker i Sør som har sett behovet for å bekrefte sammenhengen mellom kirkens identitet og det arbeid kirken er engasjert i. Men også her hos oss har særlig Kirkens Nødhjelp og Misjonsalliansen profilert seg som utøvere av en global diakoni. Kjell Nordstokke har i et foredrag i Bistandsnemnda i 2002⁹ pekt på at selv om diakonibegrepet kan virke fremmed utenom det kirkelige rom, har begrepet mange verdifulle sider ved seg.

Det er felleskirkelig og kan dermed bidra til å bygge broen over konfesjonelle og geografiske grenser. Det har bibelsk grunnlag og åpner derfor for teologisk innsikt. Det knytter til Jesus og hans *diakonia* slik dette fortelles i evangeliet, men også hva det vil si å være kirke sendt til verden. Slik sprenger det den sekulære og eurosentriske forståelseshorizonten som alt for ofte preger bistandstenkningen.¹⁰

Selv om evangelisering og diakoni normalt får ulike uttrykksformer, henger de nøye sammen. Å si at diakonien bare er et redskap for å tjene evangeliet er like galt som å si at diakoni ikke har noe med proklamasjon å gjøre. Nordstokke sier det slik:

Diakonien har lyktes dersom en sulten får mat og en syk blir stelt. Men det betyr ikke at diakonien er taus. Diakonien vitner også om Guds godhet og barmhjertighet, den påtaler urett og

viser gjennom handling at livets krefter er sterkere enn dødens krefter. Om nødvendig sies også dette med ord! Men diakoniens fremste uttrykksform er kjærlighetens og handlingens språk.

- ↳ De diakonale handlinger er fullverdige i seg selv og et uttrykk for Guds misjon i verden. Denne forståelsen er et oppgjør med "plogspiss-tankegangen" – at bistand bare kan legitimeres ved å være en "plogspiss for evangeliet" – underforstått "en dørråpner" for den verbale forkynnelsen.

Ord og gjerninger henger sammen og bekrefter inkarnasjonen – at Gud ble menneske. Vitnesbyrdet i ordet bekreftes av det kristne engasjementet for andre mennesker. Kirkens verdigrunnlag uttrykt i misjon danner en solid basis for engasjement for mennesker i nød, for kamp mot fattigdom og undertrykkelse. Derigjennom uttrykkes også noe av evangeliets kjerne. Kirken tjener menneskene uansett deres status eller religiøse overbevisning. Men samtidig skjuler den ikke at den gjør dette som et uttrykk for Guds kjærlighet og omsorg overfor alle mennesker – heri ligger det diakonale aspektet. Jeg tror det var Frans av Assisi som uttalte: "Forkynn evangeliet hver dag, om nødvendig med ord!"

La meg også si noe om den tredje dimensjonen "prophetic witness to justice" eller "advocacy". *Advocacy* – talsmannsrollen har ikke alltid blitt ansett som kirkens eller misjonens oppgave. Årsaken er sannsynligvis at å være en "stemme for den som ingen stemme har" og "å tale på vegne av de undertrykte og fattige" ofte har politiske konsekvenser. Noen ganger kan det også føre til problemer for kirken å rokke ved maktstrukturer i samfunnet. Men vi har eksempler på at nettopp slikt engasjement har gitt kirken troverdighet i en presset situasjon. Misjonsprest Endresens kamp mot slaveriet i Kamerun er vel kjent. Misjonær Kåre Lodes bidrag til fred og forsoning i Mali er et nyere vitnesbyrd. Vi kan også tenke på generalsekretær Gudina Tumsas uredde tale da marxistene prøvde å kvele kirkene i Etiopia. Det kostet ham livet, men hans martyrium ga kirkens budskap økt troverdighet.¹¹

Kampen mot fattigdom og engasjement for frihet for de undertrykte kan få konsekvenser som mange kirker ennå ikke virkelig har gått inn i. Også vi i Nord er forpliktet til å påtale urett og søke å påvirke den verden vi lever i. Når menneskeverdet krenkes, når

mennesker tråkkes på, kan vi ikke unnlate å påtale det selv om det skulle få konsekvenser for kirken i samfunnet. I dag ser vi eksempler på hvordan pinsekirken i DR Kongo er lys og salt i et samfunn som oversvømmes av vold og oppløsning.¹²

I et foredrag i forbindelse med Bistandsnemndas 20-års jubileum sa lege Ling Merete Kituyi som er bosatt i Nairobi, Kenya, at som utlendinger i en annen kirke har vi til dels enda større muligheter enn de som selv bor i landet til å påtale urett. Selv har hun deltatt aktivt i rettsmedisinsk arbeid i Kenya og bidratt til avsløring av politiets overgrep mot sivilbefolkningen under den forrige presidenten, Daniel Arap Moi sitt styre. Om en utenlandsk misjonær blir arrestert etter å ha kritisert politiets arbeidsmetoder, vil det være et sterkt vitnesbyrd i samfunnet.

Det finnes uutnyttede muligheter også i vårt eget land i denne henseende. Vi har muligheter til å tale på vegne av undertrykte grupper, å være en samvittighet for regjeringen og utøve politisk press, også når det gjelder politiske spørsmål som å opprettholde bistand og redusere gjeld. Vi kan arbeide for å etablere nasjonale og internasjonale ordninger som favoriserer fattige partnere, få til handelsbetingelser, fremme fred og forsoning og bidra til konfliktløsning der konflikter fører til ødeleggende menneskelig utvikling.

Men også kirker i Sør kan påvirke sine regjeringer og fremme respekt for menneskelig verdighet og menneskerettigheter, demokratibyggning, rettferdig fordeling, kamp mot korrupsjon og arbeid for godt styresett. Opplæring, bevisstgjøring, etablering av gode nettverk, kapasitetsbygging og bygging av kompetanse er ikke bare et politisk bidrag, det er også å realisere det kristne kall. Kirkene har en rolle å spille som kritiske "vaktbikkjer" i samfunnet.

Både diakoni og talsmannsvirksomhet kan få farlige politiske konsekvenser. Kirken kan også bli brukt og misbrukt av ulike maktstrukturer i samfunnet. Derfor bør kirken absolutt være nøytral i forhold til politiske partier og politiske intriger. Kirken må ikke svelges av en særskilt gruppering som ser muligheter for å bruke den politisk. At det er nødvendig å skille mellom kirke og politikk ser vi kanskje enda klarere etter å ha sett utviklingen etter krigen i Irak, der begge parter hevdet å ha Gud på sin side. Men et skille mellom kirken og politikken betyr ikke at kirken bare

skal være opptatt av det åndelige. Vi må ikke tolke skillet slik at kirken ikke skal bry seg om dagliglivet til menn og kvinner i deres egne omgivelser. Å tale på vegne av den undertrykte - eller enda bedre: la den undertrykte selv komme til orde - er å bekjempe fattigdom og bidra til fred og forsoning.

Dersom kirken skal ha troverdighet, må den også holde orden i eget hus: Det betyr at rettferdige strukturer, konflikthåndtering, fred og forsoning innen kirken også er en viktig oppgave for kirkelige arbeidere og ledere. Å bekjempe korrupsjon og bygge opp en gjennomiktig og demokratisk struktur og godt styresett i kirken selv, er nødvendig om kirken skal kunne tale med troverdighet i samfunnet. Bistandsnemnda har satt i gang et program for organisasjonsutvikling og økonomisk forvaltning i samarbeid med lokale kirker i Afrika og Asia og deres norske partnere for å finne organisasjonsmønstre som andre partnerkirker kan lære av.¹³

En forståelse av misjon som tre-dimensjonal, det vil si som *forkynnelse, diakonal tjeneste og talsmannsvirksomhet*, er så langt jeg kan forstå, en bibelsk forståelse av misjonsoppdraget tolket inn i dagens verden. En slik definisjon viser at MISJON har flere dimensjoner, hver av dem har teologisk legitimitet, de støtter hverandre og avhenger av hverandre.

Misjonsorganisasjonene og samarbeidende partners bidrag til fattigdomsbekjempelse

Kampen mot verdens fattigdom, tusenårsmål nr. 1, kan bare vinnes dersom det settes inn tiltak både i rike og fattige land - og dette må skje på ulike nivåer, politisk, sosialt, kulturelt og økonomisk.¹⁴ Fattigdommen - mangel på frihet - er den største utfordringen for vår tid. Gapet mellom rike og fattige kan illustreres av følgende fakta:

- Mer enn 1,2 milliarder mennesker lever under betingelser som kan beskrives som ekstrem fattigdom, med inntekter under 1 US dollar per dag.
- Omtrent like mange mangler rent vann og dobbelt så mange mangler skikkelige sanitære forhold.
- Med dagens innsats for å redusere fattigdommen vil det ta 130 år å utrydde fattigdommen.

- Den rikeste 1 % av verdens befolkning har en inntekt som tilsvarer 57 % av de fattigste.
- 1,6 milliarder mennesker mangler elektrisk strøm. 80 % av disse lever i Afrika eller i India.

Dette er uakseptabelt. Det er en moralsk utfordring. Å utrydde fattigdom, fremme menneskelig verdighet og likestilling og oppnå fred, demokrati og en miljømessig bærekraftig utvikling, er en utfordring både for enkeltstater, for internasjonalt samarbeid og for organisasjoner.

På internasjonalt nivå er det i de senere årene lagt mye press på landene for at de selv skal utarbeide en strategi for bekjempelse av fattigdom, de såkalte *Poverty Reduction Strategy Papers* (PRSP).¹⁵ Strategien skal i neste omgang bidra til gjeldsletteordninger slik at de såkalte Highly Indebted Poor Countries (HIPC) kan overføre midler til utdanning og helse istedenfor å binde dem opp til gjeldsnedbetalinger. De nasjonale strategiene skal inkludere tusenårsmålenes utfordringer på en mer systematisk måte og begynne å spørre om hva som skal til for at målene skal kunne oppnås. Videre må landene identifisere ressursgap og nødvendige politiske reformer.

Situasjonen er ikke håpløs. Ifølge UNDPs rapport for 2003 har vi på visse områder sett dramatiske forbedringer i løpet av de siste 30 år.¹⁶ På verdensbasis er forventet levealder økt med åtte år. Analfabetismen er nesten halvert til 25 %. Og i Øst-Asia ble antallet mennesker som lever på mindre enn en dollar dagen nesten halvert bare i løpet av 1990-årene. Både Kina og India er i så måte på rett vei. Likevel går utviklingen for sakte. For mange var 1990-årene fylt med fortvilelse. Rundt 54 land er nå fattigere enn i 1990. I 21 land har andelen av befolkningen som sulter økt. I 14 land har antallet barn som dør før de fyller fem økt. I 12 land har andelen av barn i grunnskolen gått ned. Og i 34 land har den forventende levealderen falt. UNDP har utarbeidet en indeks for menneskelig utvikling, Human Development Index (HDI), som måler tre aspekter ved menneskelig utvikling - levealder, utdanning og inntekt per innbygger.¹⁷

Slike tall tenderer imidlertid til å dekke over store forskjeller mellom grupper i disse landene - mellom menn og kvinner, mellom etniske grupper, mellom by og land. I Kina hvor det på

landsbasis er gjort store fremskritt, er det fremdeles på landsbygda store lommer med dyp fattigdom. De to siste tiårene forverret inntektsforskjellene seg i 33 av 66 utviklingsland.¹⁸ Derfor er det nødvendig at det settes i verk politiske tiltak som kan bidra til bedre fordeling av den veksten som forekommer.

Jeg skal ikke her gå nærmere inn på disse makroperspektivene, men det er viktig å ha dem i mente, for de danner rammebetingelsene også for misjonsarbeidet i mange av de landene vi samarbeider med. Kanskje kan kirkene også gjøre mer for å påvirke politiske beslutninger i de landene de virker i, beslutninger som får store konsekvenser for folks levetilstand.

La oss vende oss mot det som kalles det sivile samfunn, hvor nettopp kirkene kan være helt avgjørende som aktører i kampen mot fattigdom. Vi skal se hva kirkene kan bidra med når det gjelder de andre tusenårsmålene. Men først, hva mener vi med "det sivile samfunn"?

Med *sivilt samfunn* menes formelle og uformelle nettverk som ligger i spennet mellom familien og staten, slik som ulike former for institusjoner eller organisasjoner (fagforeninger, kultur, idrett, religiøse organisasjoner).¹⁹ Å bygge sivil samfunn har både en sosial side, i det å bidra til velferdstiltak, og en politisk side, i det å påvirke myndigheter til å yte tjenester eller foreta visse prioriteringer. Misjonsorganisasjoner og kirkelige strukturer kan her spille en vesentlig rolle. Kirkens verdigrunnlag understreker alle menneskers verdi. Samtidig har kirken en desentralisert struktur som gjør den i stand til å kunne agere på alle nivåer i samfunnet.

I de gjeldende retningslinjene for dagens samarbeid mellom frivillige organisasjoner og NORAD heter det:²⁰ "Samarbeidet skal styrke samarbeidspartners evne til å samhandle, også med myndigheter, og til å påvirke samfunnsutviklingen på måter som gir fattige og marginaliserte grupper større deltakelse og bedre muligheter for endring av levestandard og livsgrunnlag. Støtte til organisering, kapasitetsbygging, styrking av sosiale nettverk, informasjonsutveksling, kunnskapsutvikling og entreprenørvirksomhet er viktige innsatsområder for et endringsorientert utviklingssamarbeid med det sivile samfunn."²¹ Det er prinsippet om mottakeransvar som ligger under her. Det er ikke vi i Nord, men menneskene i Sør som selv skal ta hånd om sin egen utvikling. For å oppnå målet om å halvere fattigdommen, må en satse på et

- Den rikeste 1 % av verdens befolkning har en inntekt som tilsvarer 57 % av de fattigste.
- 1,6 milliarder mennesker mangler elektrisk strøm. 80 % av disse lever i Afrika eller i India.

Dette er uakseptabelt. Det er en moralsk utfordring. Å utrydde fattigdom, fremme menneskelig verdighet og likestilling og oppnå fred, demokrati og en miljømessig bærekraftig utvikling, er en utfordring både for enkeltstater, for internasjonalt samarbeid og for organisasjoner.

På internasjonalt nivå er det i de senere årene lagt mye press på landene for at de selv skal utarbeide en strategi for bekjempelse av fattigdom, de såkalte *Poverty Reduction Strategy Papers* (PRSP).¹⁵ Strategien skal i neste omgang bidra til gjeldsletteordninger slik at de såkalte Highly Indebted Poor Countries (HIPC) kan overføre midler til utdanning og helse istedenfor å binde dem opp til gjeldsnedbetalinger. De nasjonale strategiene skal inkludere tusenårsmålenes utfordringer på en mer systematisk måte og begynne å spørre om hva som skal til for at målene skal kunne oppnås. Videre må landene identifisere ressursgap og nødvendige politiske reformer.

Situasjonen er ikke håpløs. Ifølge UNDPs rapport for 2003 har vi på visse områder sett dramatiske forbedringer i løpet av de siste 30 år.¹⁶ På verdensbasis er forventet levealder økt med åtte år. Analfabetismen er nesten halvert til 25 %. Og i Øst-Asia ble antallet mennesker som lever på mindre enn en dollar dagen nesten halvert bare i løpet av 1990-årene. Både Kina og India er i så måte på rett vei. Likevel går utviklingen for sakte. For mange var 1990-årene fylt med fortvilelse. Rundt 54 land er nå fattigere enn i 1990. I 21 land har andelen av befolkningen som sulter økt. I 14 land har antallet barn som dør før de fyller fem økt. I 12 land har andelen av barn i grunnskolen gått ned. Og i 34 land har den forventende levealderen falt. UNDP har utarbeidet en indeks for menneskelig utvikling, Human Development Index (HDI), som måler tre aspekter ved menneskelig utvikling - levealder, utdanning og inntekt per innbygger.¹⁷

Slike tall tenderer imidlertid til å dekke over store forskjeller mellom grupper i disse landene - mellom menn og kvinner, mellom etniske grupper, mellom by og land. I Kina hvor det på

landsbasis er gjort store fremskritt, er det fremdeles på landsbygda store lommer med dyp fattigdom. De to siste tiårene forverret inntektsforskjellene seg i 33 av 66 utviklingsland.¹⁸ Derfor er det nødvendig at det settes i verk politiske tiltak som kan bidra til bedre fordeling av den veksten som forekommer.

Jeg skal ikke her gå nærmere inn på disse makroperspektivene, men det er viktig å ha dem i mente, for de danner rammebetingelsene også for misjonsarbeidet i mange av de landene vi samarbeider med. Kanskje kan kirkene også gjøre mer for å påvirke politiske beslutninger i de landene de virker i, beslutninger som får store konsekvenser for folks levetilstand.

La oss vende oss mot det som kalles det sivile samfunn, hvor nettopp kirkene kan være helt avgjørende som aktører i kampen mot fattigdom. Vi skal se hva kirkene kan bidra med når det gjelder de andre tusenårsmålene. Men først, hva mener vi med "det sivile samfunn"?

Med *sivilt samfunn* menes formelle og uformelle nettverk som ligger i spennet mellom familien og staten, slik som ulike former for institusjoner eller organisasjoner (fagforeninger, kultur, idrett, religiøse organisasjoner).¹⁹ Å bygge sivil samfunn har både en sosial side, i det å bidra til velferdstiltak, og en politisk side, i det å påvirke myndigheter til å yte tjenester eller foreta visse prioriteringer. Misjonsorganisasjoner og kirkelige strukturer kan her spille en vesentlig rolle. Kirkens verdigrunnlag understreker alle menneskers verdi. Samtidig har kirken en desentralisert struktur som gjør den i stand til å kunne agere på alle nivåer i samfunnet.

I de gjeldende retningslinjene for dagens samarbeid mellom frivillige organisasjoner og NORAD heter det:²⁰ "Samarbeidet skal styrke samarbeidspartners evne til å samhandle, også med myndigheter, og til å påvirke samfunnsutviklingen på måter som gir fattige og marginaliserte grupper større deltakelse og bedre muligheter for endring av levetilstand og livsgrunnlag. Støtte til organisering, kapasitetsbygging, styrking av sosiale nettverk, informasjonsutveksling, kunnskapsutvikling og entreprenørvirksomhet er viktige innsatsområder for et endringsorientert utviklingssamarbeid med det sivile samfunn."²¹ Det er prinsippet om mottakeransvar som ligger under her. Det er ikke vi i Nord, men menneskene i Sør som selv skal ta hånd om sin egen utvikling. For å oppnå målet om å halvere fattigdommen, må en satse på et

”endringsorientert utviklingssamarbeid”, hvor også kirkene og kirkelige organisasjoner kan spille en viktig rolle.

Tusenårsmaal nr. 2 og 3 dreier seg om å oppnå grunnskoleutdanning for alle og eliminere kjønnsforskjeller i grunnskolen og den videregående skolen.²² Tilgang til utdanning er definert som en menneskerettighet. Dessverre blir dette i mange land bare en teoretisk rettighet. En studie fra Verdensbanken viser at bare 37 av 155 utviklingsland som ble undersøkt, greier å gi alle barn full grunnskoleutdanning.²³ Den norske utviklingsministeren har sagt at utdanning skal være jobb nr. 1 og vil bruke 15 % av offentlige bistandsmidler på utdanning. Det målet er nådd i 2003. Men det er fortsatt 115 millioner barn i relevant aldersgruppe som ikke går på skole. Andelen barn i grunnskole er så lav som 57 % i Afrika sør for Sahara og 84 % i Sør-Asia. Bare ett av tre barn i Afrika fullfører grunnskolen. Dette henger sammen med fattigdommen. Foreldrene har ikke råd til å holde barna på skoler. Dessuten er en av seks voksne i verden analfabeter. Voksenopplæring er også nødvendig. Og det finnes store forskjeller mellom kjønnene: Tre femdel av de 115 millioner barna som ikke går på skolen, er jenter. To tredjedeler av de 876 millioner voksne er kvinner.²⁴

Kvinnene er de viktigste omsorgsgiverne i alle samfunn. Erfaring har vist at utdanning av kvinner ofte bidrar mer til neste generasjons helse og utdanning enn utdanning av menn, særlig når kvinnene også har sterk innflytelse på avgjørelser som tas i familien. Forskning har vist at når utdannende jenter blir eldre, får de færre og friskere barn, noe som igjen bidrar til at befolkningsveksten dempes. Ofte øker også produktiviteten og inntektene for familien.

Så lenge offentlige myndigheter ikke er i stand til å gi et tilfredsstillende undervisningstilbud, vil en stor del av ansvaret for utdanning være lagt til det sivile samfunn. Mange steder er det bare kirken som har mulighet til å gi allmenn utdanning i slike land. I moderne misjonstid har misjonen lagt ned et stort arbeid helt fra starten når det gjelder allmennutdanning. Mange av dagens ledere i landene sør for Sahara fikk sin første utdanning på misjonsskoler. I stor grad er disse skolene i dag enten drevet videre av de selvstendige kirkene, eller de er overtatt av staten.

Fortsatt trengs støtte til oppbygging av kompetanse og infrastruktur når det gjelder utdanning.

Et av de største dilemmaene når det gjelder tjenesteytende virksomhet som bidrag til utdanning og helse, er å gjøre slike institusjoner bærekraftige (eng. sustainable): økonomisk, administrativt og personellmessig. Ofte har krisen vist seg når utenlandske misjonsorganisasjoner har forsøkt å overdra institusjonene til den lokale kirken. Slike smertefulle problemer førte til at Bistandsnemnda for noen år siden gjennomførte en studie om nasjonalisering av institusjoner i samarbeidsland. Studien bidro med en definisjon av bærekraft som har vært et viktig bidrag til forståelsen av disse problemene:

A project can roughly be considered sustainable if there is a match between activities and capacity within a given context over a period of time.²⁵

Dersom aktiviteten i et prosjekt er større enn den organisatoriske kapasiteten, er prosjektet ikke bærekraftig. Det er avhengig av støtte utenfra. Når utenlandske misjonsorganisasjoner trekker seg ut, er det derfor viktig at den organisatoriske kapasiteten er bygget opp: At det er utdannet personell som kan ta over administrativt og faglig ansvar, at det er bygget opp forvaltningsmessige rutiner som sikrer en forsvarlig drift økonomisk og administrativt. Dersom en slik kapasitet ikke er tilstrekkelig til stede, må aktiviteten bygges ned. Feilen med utenlandsk støttede prosjekter har ofte vært at man har bygget institusjonene for store med for stort krav til organisatorisk kapasitet.

Tusenårsmaal nr. 4-6 går ut på å redusere barnedødeligheten, å forbedre helsen til gravide og fødende og bekjempe hiv/aids, malaria og andres sykdommer.²⁶ Også helse kan ses på som en rettighet. Dette målet krever en dramatisk forbedring i tilgangen til helsetjenester.

Hvert år dør mer enn 10 millioner barn av sykdommer som kan forebygges. Det tilsvarer 30 000 barn hver dag. Hvert år dør mer enn 500 000 kvinner i forbindelse med graviditet og barnefødsler. Slike dødsfall er hundre ganger mer sannsynlig i Afrika sør for Sahara enn i høyinntektsland. Derfor er satsning på pri-

mærhelsetjenester blitt viktig i forbindelse med alle helsetiltak. Tuberkulose er fremdeles (sammen med aids) den smittsomme sykdommen som krever flest voksne liv, opptil 2 millioner per år. Antallet dødsfall på grunn av malaria, som nå er 1,1 million per år, kan bli fordoblet i løpet av de neste 20 årene. Uten mye raske progresjon vil tusenårsmålene på disse områdene ikke nås.

Aids må nevnes spesielt. 42 millioner mennesker i verden lever med hiv/aids. 39 millioner av dem bor i utviklingsland. 14 000 blir infisert hver dag. En tredel er mellom 15 og 24 år. Unge kvinner er særlig sårbare. UNAIDS har estimert at 35 % av alle 15-åringer i dag vil dø av aids i land hvor 15 % eller mer av den voksne befolkning er infisert av hiv. Barn er hardt rammet når foreldrene dør og der storfamilien går i oppløsning. 14 millioner barn er blitt foreldreløse som et resultat av epidemien og et estimat sier at tallet kan stige til 25 millioner i 2010.²⁷

I mange land har hiv/aids blitt en katastrofe av så store dimensjoner at den representerer en trussel i forhold til alle andre tiltak for å bekjempe fattigdommen. Epidemien er selv en hindring i forhold til mulighetene for å nå dette målet. Epidemien forsterker fattigdommen, reduserer produksjonskapasiteten og rammer de fattigste hardest. Den legger store byrder ikke minst på kvinner og barn og besteforeldrene som må gå inn i foreldrerollen for annen gang.

Mange steder har kirkene vært tilbakeholdende når det gjelder å snakke om seksualitet og seksuell oppførsel. Den mest brukte aidsinformasjonen er ABC: A for *Abstinence*, B for *Be faithful* og C for *Condom*. Mange kirkesamfunn arbeider mot kondombruk. Dette er et tabu som burde brytes. Kirken må bryte tausheten og snakke åpent om fordommer og dobbeltmoral når det gjelder seksualitet. Jesus brøt tabuer i sin egen samtid: "Dere har hørt det er sagt, men jeg sier dere..." Ordene hans var sjokkerende, men han tok parti med de fattige og undertrykte. Dersom kirken bidrar med taushet om disse ting, blir den også skyldig i tap av liv. Aids er et eksempel på et problem som krever multisektorielle tiltak. Kirken har mulighet til å sette i verk mange tiltak både i helse-sektoren, i utdanningssektoren, arbeide for å ansvarliggjøre menn og bidra til at ungdom endrer risikoatferd, styrke unge jenter og kvinners stilling, hindre smitte fra mor til barn, sikre omsorg for barn, motvirke stigmatisering av de som rammes og arbeide for

billigere behandlingsmetoder. Dersom ikke kirkene gjør store anstrengelser i kampen mot aids også innen kirken, involverer dette kirkemedlemmene selv. Det er kirken selv som dør!

Det er ikke nok å lappe på symptomene, for eksempel med å starte barnehjem for aids-rammede barn. Den norsk/kenyanske legen Ling Merete Kituyi skriver fra Kenya:

I dag virker det som om det er mer legitimt å starte barnehjem for aids-syke barn og gatebarn. Mange jobber med stort engasjement, men blir defensive dersom noen stiller faglige spørsmål. Er det så vanskelig å lære av erfaringen fra femtitallet: Sett hundre gatebarn sammen uten nødvendig oppsyn og aktiviteter og der dannes hierarkiske gjenger med seksuelle misbruksmønstre også inn i barnehjemmet. Betyr kristen tro at vi skal være godtroende og blottet for faglig innsikt? Er det nok at hensikten er god?... En femtenåring kan selge sin søster som seksuelt objekt i bytte mot mat til andre fem han må ta hånd om.²⁸

Tusenårsmaal nr. 7 går ut på å sikre miljømessig bærekraftig utvikling, rent vann og sanitærforhold.²⁹ Det krever at man forvalter natur og ressurser slik at befolkningens mulighet til å skaffe seg levebrød opprettholdes. Vern og bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet og knappe naturressurser er viktige faktorer for å sikre miljø- og livsgrunnlaget til ulike befolkningsgrupper. Utslipp av ødeleggende klimagasser er ikke under kontroll. Befolkningen i høyinntektslandene som utgjør 15 prosent av verdens befolkning, forbruker halvparten av energi i verden og produserer mer enn halvparten av CO₂ utslippene. Mer enn 1 milliard mennesker i utviklingsland mangler tilgang til rent vann. Og 2,4 milliarder mangler tilgang til gode sanitæranlegg. Begge deler kan være et spørsmål om liv og død. I 1990-årene døde flere barn av diaré enn alle personer som mistet livet i væpnede konflikter siden andre verdenskrig. Mest berørt er mennesker på landsbygda og i fattige urbane slumområder. Det finnes overkommelige løsninger på disse problemene uten at vi kan gå inn på disse her.³⁰

Hva er kirkens merverdi i møte med disse utfordringene?

Det kan påpekes at mens norsk stat-til-stat samarbeid oftest er ret-

tet mot offentlig sektor i samarbeidslandene, har misjonsorganisasjonene og deres lokale partnere sin store styrke i at de har et stort kontaktnett i det sivile samfunn og dermed muligheter til å nå fattige grupper som ofte ikke prioriteres av den offentlige sektoren i samarbeidslandene. Kirkelige partnere kan være et viktig supplement til offentlig bistand når det gjelder fattigdomsbekjempelse. Samarbeidspartnerne er folkelige bevegelser som ofte har sterk lokal forankring. De kan derfor spille en viktig rolle som endringsagenter lokalt og i mange tilfeller også når det gjelder nasjonal samfunnsutvikling. I Bistandsnemndas strategi pekes det på mulighetene som finnes:

Utgangspunktet og mulighetene for å skape endringer i lokalsamfunnene ligger hos disse lokale samarbeidspartnerne. Bistandsnemnda vil bidra til å myndiggjøre fattige grupper i Sør slik at de selv kan bygge sin egen fremtid. Hensynet til lokal kultur, og respekten for at de lokale organisasjonene selv skal kunne utvikle seg til å bli aktive medspillere for å skape lokale endringer, danner grunnlaget for samhandling. De fattige gruppene skal i størst mulig grad selv være ansvarlige for planlegging og gjennomføring av aktiviteter og tiltak. Deres lokalkunnskap og erfaring må være utgangspunktet, men slik kunnskap og erfaring kan videreutvikles i møtet med annen kunnskap og erfaring i et gjensidig likeverdig samarbeid. Anerkjennelse av de lokale samarbeidsorganisasjonenes kompetanse, medfører at en viktig målsetting er å gi disse lokale organisasjonene større frihet til å prioritere innsatsen innenfor en totalplan som organisasjonen selv får ressurser til å utvikle.³¹

En annen fordel er at misjonsorganisasjonenes samarbeid med disse lokale organisasjonene er langsiktig og gjensidig forpliktende. Misjonsorganisasjonene og deres samarbeidspartnerne bygger dessuten i de fleste tilfeller på et felles ideologisk grunnlag. Det har gjort det enklere å kommunisere og skape felles visjoner og målsettinger for arbeidet.

Misjonsorganisasjonene har dessuten et stort nettverk i Norge. Det kan bidra til nær kommunikasjon mellom menigheter og organisasjoner i Sør og kristne grupper i Norge. Det ligger et potensial for bedre oppfølging og gjensidig forståelse bygd på fel-

les visjoner mellom mennesker på tvers av kulturelle og geografiske skillelinjer. Derfor har heller ikke misjonene gått i bresjen for å redusere egenandelen når det gjelder tildeling av NORAD-midler. Da det først ble tilgang på slike midler i 1962 var egenandelen 50 %. Den er nå nede i 10 %. Det har bidratt til at mange organisasjoner med svakt nettverk hjemme, kan få NORAD-midler til prosjekter ute. Jeg mener at grasrotengasjementet er en stor styrke.

Til sist kan nevnes at mens stat-til-stat samarbeidet kan prioritere land med godt styresett, er det et særpreg for kirkelige organisasjoner at de også arbeider blant fattige og undertrykte grupper i land med dårlig styresett. Slik kan de være delvis et alternativ og noen ganger et supplement til statlig bistand. Tydeligst har vi i den senere tid sett eksempler på dette i DR Kongo (tidl. Zaïre). Dette er et land som på mange måter er i oppløsning på grunn av krig og vold. Soldatene får ikke lønn, men de har våpen som de livnærer seg med, ved hjelp av plyndring. Landsbyer blir rasert, kvinner voldtas. I en studie som ble gjennomført av Bistandsnemnda i forbindelse med feiringen av 20-årsjubileet i 2003, fortelles det at ingen offentlige funksjonærer har fått lønn siden 1991. "Staten har gått av". Den norske regjering vil ikke kunne inngå noen stat-til-stat avtale med et slikt land. Til og med de norske misjonærene har i stor grad måttet forlate landet på grunn av sikkerhetsrisikoen. Men kirken er til stede. Gjennom Bistandsnemnda og Pinsevennes Ytremisjon har vi kunnet kanalisere norske bistandsmidler til organisasjonsoppbygging av kirken.³² En kirke som har god organisering er også den som er best til å forvalte bistandsmidler. Bistanden gjennom misjonen er således helt i tråd med norske utviklingsmål: Å prioritere kamp mot fattigdom, også i områder som ikke er tilgjengelig for statlig støtte. Pinsekirken i Kongo driver utstrakt bistandsvirksomhet i form av utdanning og helsetjenester, støtte til demokratioppbygging og bidrag til fred og forsoning.³³

Konklusjon

Denne artikkelen har hatt som målsetting å sette søkelys på en viktig side av misjonens og kirkens virksomhet gjennom tidene, nemlig bistand som utfordring. Regjeringen har i sin handlingsplan sagt at kampen mot fattigdom skal ha høyeste prioritet.

Regjeringen kanaliserer nå nærmere 3 milliarder kroner til og gjennom frivillige organisasjoner. Det er mer enn den direkte bilaterale stat-til-stat bistanden. I 2004 går 140 millioner kroner til misjonsorganisasjonene gjennom Norsk Misjons Bistandsnemnd. Det tilsvarer ca 4,7 prosent av bistanden gjennom frivillige organisasjoner.

I den nye stortingsmeldingen fra i år ligger noen viktige føring-er som har betydning for misjonsorganisasjonene og samarbeidet med lokale kirker. Vi skal se på noen av dem. Det sies for det første at frivillige organisasjoner er en viktig aktør i arbeidet med å oppfylle tusenårsmålene:

Frivillige organisasjoners arbeid bidrar til å oppfylle grunnleggende utviklingsrettigheter, retten til utdanning og retten til helse er eksempler på det. Frivillige organisasjoner er i seg selv en manifestasjon av en viktig menneskerettighet: organisasjonsfriheten. Frivillige organisasjoner er også viktige drivkrefter i det politiske arbeidet med å sikre menneskerettighetene.³⁴

Det er tradisjonelt innen utdanning og helse at misjonsorganisasjonene har vært aktive tjenesteytere, men også innen jordbruk og andre sektorer - alt det vi kaller diakonal virksomhet. Men det er ingen motsetning mellom dette og talsmannsvirksomhet. Som det sies i stortingsmeldingen: "Det går ikke noe skarpt skille mellom tjenesteleveranser på den ene side og arbeidet med å styrke samarbeidspartneres kapasitet og arbeidet med å gi marginaliserte grupper en stemme i samfunnsdebatten på den annen."³⁵

Den tidligere så omdiskuterte nøytralitetsparagrafen er nå død.³⁶ I den nye stortingsmeldingen står det:

Organisasjonene oppfordres til å være tydelige på sin egenart, på sitt verdigrunnlag og hva de definerer som sin rolle og merverdi i utviklingssamarbeidet.³⁷

Det er også en egen passus med direkte henvisning til misjonsorganisasjonene:

Der norske bistandsaktører er engasjert på flere felt i utviklingsland, slik som misjonsorganisasjonene, er det en forutset-

ning at organisasjonene skiller klart mellom statlig subsidiert utviklingssamarbeid på den ene siden og øvrige sider ved organisasjonenes arbeid på den andre.³⁸

Når det gjelder økonomi og regnskap, har dette alltid vært gjort. Det er mulig å skille utviklingstiltak fra andre sider av misjonens virksomhet. Når det gjelder organisasjon, henger utviklingsarbeidet nødvendigvis sammen med det øvrige kirkelige arbeidet. En styrket kirkestruktur er også vanligvis en bedre forvalter av bistandsmidler. Her ligger også utfordringer for fremtiden. Det neste prinsippet som er formulert, har det aldri vært vanskelig for misjonen å forholde seg til:

Ethvert samarbeid vil naturlig måtte rette seg mot en begrenset målgruppe. Like fullt gjelder prinsippet om at resultatet av samarbeidet, og effekten på sikt, skal komme lokalbefolkningen til gode uavhengig av sosial bakgrunn, kjønn, livssyn, politisk oppfatning og etnisk eller kulturell tilhørighet.³⁹

Jeg har brukt en del spalteplass for å vise at bistand er en genuin og legitim bestanddel av en helhetlig misjonspraksis og -ideologi. Den siste delen av artikkelen har fokusert på noen av de utfordringene som tusenårsmålene stiller opp. En slik kort fremstilling må nødvendigvis være mangelfull. Her må det vises til bistandsfaglig debatt og den omfattende bistandslitteraturen som finnes.⁴⁰

Jeg sa innledningsvis at selv om misjonen har den lengste erfaringen når det gjelder bistand, er det slett ikke sikkert at misjonsorganisasjonene har størst faglig innsikt i dagens bistandsvirkelighet. I mitt arbeid i Bistandsnemnda opplevde jeg gang på gang at de utfordringer som kom fra NORAD og Utenriksdepartementet var vel verd å studere nærmere.⁴¹

Det er mye lærdom å hente ut fra helhetlige fremstillinger over tid slik som Norsk Utviklingshjelps historie, som nylig har kommet ut.⁴² Her pekes det på det grunnleggende bistandsparadokset: De som har best evne til å utnytte bistanden er de som trenger den minst, mens de som trenger den mest, har minst evne til å utnytte den. Dette henger sammen med maktstrukturer. Den fattige har, som det ble pekt på innledningsvis, ikke valgmuligheter.

Den som ikke har alternativer, har ingen stemme, har ikke rettigheter og mangler frihet. Frihet må anerkjennes som en rettighet på linje med andre menneskerettigheter. Frihet henger sammen med makt - på godt og ondt.

Vi må også være realistiske når det gjelder kirkenes rolle i mange av de fattige samfunnene de arbeider i. Kirkene representerer også makt. Det er betimelig å spørre om kirkens makt tjener de fattige gruppene i landet, eller om makten tjener lederne eller utenlandske partnere. Her kan også Jesu eksempel mane til ettertanke. Han var ikke redd for å refse makthaverne når det gjaldt undertrykkelse. Sabbaten er til for menneskets skyld, ikke omvendt.

Det kan være måter å drive misjon på som kan være uetisk og ukristelig. Det er grunn til å være kritisk til våre misjonsmetoder. Bistanden kan også representere uetisk og illegitim maktbruk. Vi må avvise tvang, skremsel og lokkemat. Frihetens evangelium kan bare forkynnes i frihet. Det må være slutt på å se misjonen og bistanden som et middel til å utbre den vestlige sivilisasjonen. Det medfører at det må være plass for frihet også til de lokale kirker når det gjelder strukturer, kultur, utfoldelse og forkynnelse. Det må være frihet til å dele med hverandre, frihet til å låne, frihet til å ta i mot, frihet til å forkaste, frihet til å nyskape og gjøre tingene til sitt eget.

Noe av det viktigste vi kan satse på i dag er å bidra til lokal kapasitetsbygging. Det dreier seg om bistandsfaglig og teologisk utdanning for studenter fra samarbeidsland, slik som det blant annet blir gitt ved Misjonshøgskolen i Stavanger.⁴³ Det har vist seg at mange av studentene blir ledere i sine kirker når de kommer tilbake. I motsetning til norske misjonærer, som er i landet i kortere eller lengre tid, blir nasjonale ledere værende i samarbeidslandet.

Utdanningsinstitusjoner, Bistandsnemnda og NORME kan bidra med kurs og kompetanseoppbygging på ulike måter. Her er også muligheter for større internasjonalt samarbeid i fremtiden. Det er også viktig å gi opplæring i forvalteransvar. Mange prosjekter har gått galt, fordi det ikke var bygget opp forsvarlige rutiner. Det gjelder særlig internkontroll og økonomistyring. Å bygge en sterk kirke er å bidra til at bistandspenger blir forsvarlig og riktig forvaltet. Organisasjonsutvikling og lederutvikling bør være viktige

satsningsområder. Erfaringen i Bistandsnemnda viser at dette gjelder både i Norge og i samarbeidsland.

Utfordringene fra bistandsarbeidet gir grunn til å spørre: Gjør vi tingene på den rette måten? Hvilke prosjekter må legges om? Er det noe som burde fases ut? Er prosjektenes forankring i Sør sikret lokalt? Har bistandsmidlene gjort oss for avhengige av offentlige midler slik at lokal handlekraft settes i fare? Har vi gjennomført mottakeransvar eller har vi fortsatt for mye av et foreldre-barn-forhold til våre partnere? Hvem eier virksomheten? Er det vi i Nord, eller er det våre partnere i Sør? Jeg har ofte sagt at geskjeftige misjonærer som ser alt med europeiske øyne uten å ta hensyn til realitetene i det landet de kommer til, representerer en stor fare. Holdningen "We are going to develop you!" er dessverre ennå mye utbredt.

Er det noe i våre misjonsmetoder som kan kritiseres av våre partnere? Tiden er inne til å se helhetlig på misjon. Misjonen har sin begrunnelse og identitet i Guds misjon. Det er en dimensjon ved det å være kirke. Det er ikke lenger et tydelig skille mellom kristne land og ikke-kristne land. Skillet mellom Guds og det som hører verden til, går gjennom og ikke mellom verdensdeler og land. Det går ikke en gang mellom kirker, men tvert imot gjennom både kirkesamfunn, menigheter og mennesker. Derfor er kallet til misjon et felles kall for alle kristne i alle kirker og verdensdeler. Fremtidens misjonærer kommer ikke fra nord for å reise sør og øst. Vi ser allerede misjonærer som beveger seg sør - sør, sør - nord, øst - vest. Dette undergraver ikke at vi fortsatt må ha unge, norske misjonærer som reiser sørover, østover og innover i vårt eget land! Det er ikke bare et spørsmål om geografi, men sosiologi og soteriologi (frelseslære). Vi står i et nettverk av kirker der vi alle kan lære av hverandre og dele med hverandre. Det krever at vi er til stede. Men også at de må være til stede hos oss. Jeg ser for meg en flerkulturell virkelighet, en mangfoldig økumenisk rikdom.

Med sitt verdensomspennende nettverk er kirkene en ressurs også i bistandsarbeid. Bidrag til folkeopplysning, bedring av helse, rent vann, kamp mot hiv/aids, demokratioppbygging, styrking av kvinners rolle, fred og forsoning er misjon. Denne artikkelen har pekt på at diakonal bistand og talsmannsvirksomhet er

en genuin del av misjonsoppdraget og kan stå på egne ben. Religionen har faktisk et stort potensial i kampen mot fattigdom – også for å nå de mål Norge har satt opp for sin bistand – noe som både UD og NORAD har erkjent når de hvert år kanalisierer 140 millioner bistandskroner gjennom kirkene og deres partnere.

Vi har en overordnet visjon for vårt bistandsengasjement. Vi driver ikke bistand for å få en "plogspiss for evangeliet", men fordi den har sin egen verdi. Det er en del av evangeliet å gi omsorg for fattige og undertrykte, å gi en stemme til den som ikke har noen stemme. Eller enda rettere: Å la den fattige få tale med sin egen stemme ut fra sitt ståsted, selv om vi ikke liker det han/hun sier. Det krever en mer ydmyk misjonsholdning. Kanskje den fattige har noe å si oss i det rike Nord, noe som ikke er behagelig å høre. Fremtidens generasjoner kan stille oss ubehagelige spørsmål: "Dere visste om fattigdommen, om den skjeve fordelingen. Hvorfor gjorde dere ikke noe med det?"

Noter

- ¹ *Kamp mot fattigdom. Regjeringens handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015.* Utenriksdepartementet, Oslo mars 2002, s. 3.
- ² Amartya Sen: *Development as Freedom.* New York 1999. Se Bistandsaktuelt nr. 3 og 4 /2002.
- ³ *Felles kamp mot fattigdom. En helhetlig utviklingspolitikk.* St.meld. nr. 35 (2003-2004). Det kongelige utenriksdepartement. Oslo 2004.
- ⁴ Jan-Martin Berentsen: "Misjonærtjenestens misjonale identitet og karakter." *Norsk tidsskrift for misjon.* NOTM, nr. 4/2003, s. 221- 234.
- ⁵ Det skjedde våren 2001 da Norsk Misjonsråd ble oppløst og erstattet av Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME). Norsk Misjonsråds Bistandsnemnd som var underlagt Norsk Misjonsråd, fikk da en frittstående stilling som Norsk Misjons Bistandsnemnd. Bistandsnemnda eies av 16 misjonsorganisasjoner, men finansieres i sin helhet av NORAD. Se hjemmesidene www.bnn.no
- ⁶ Se Kjetil Aanos bokanmeldelse av Terje Tvedts bok i dette nummer av NOTM: *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen.* Oslo 2003.
- ⁷ Se Gudina Tumsa. "Serving the whole man: a responsible church ministry and a flexible international aid relationship", i *Proclamation and Human Development.* Lutheran World Federation (LWF), Genève 1975.
- ⁸ *Seven Years Report, From Evian to Dar-Es Salaam, 1970 – 1977,* LWF, s. 48. Se også Øyvind Eides bok i fotnote 12, s.82.

- ⁹ Se Bistandsnemndas hjemmeside: www.bnn.no. Publikasjoner og foredrag. Full adresse: <http://www.bistandsnemnda.no/publikasjoner/nordstokke.htm>.
- ¹⁰ Mange teologer i Sør har henvist til Jesu ord som for eksempel Matt 11.4: Jesus svarte dem: "Gå og fortell Johannes hva dere hører og ser: Blinde ser, lamme går, spedalske renses og døve hører, døde står opp, og evangeliet forkyndes for fattige."
- ¹¹ Øyvind Eide: *Revolution and Religion in Ethiopia. A Study of Churches and Politics with Special Reference to the Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus* 1974-1985. Stavanger 1996.
- ¹² Se "Håp i Afrika. Nasjonale kirkers rolle i utvikling av sivilisert samfunn." Bistandsnemnda, Oslo 2003, s. 22-41. Se Bistandsnemndas hjemmeside. www.bnn.no Publikasjoner og foredrag.
- ¹³ Se omtale på Bistandsnemndas hjemmeside: Bulletin. www.bistandsnemnda.no/bulletin/vol4no104.htm.
- ¹⁴ *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 23 – 26.
- ¹⁵ PRSP er innført i omtrent 24 land og er i ferd med å innføres i 24 land til. *Human Development Report 2003*. United Nations Development Programme (UNDP). Et sammendrag finnes på norsk. s.14.
- ¹⁶ *Human Development Report 2003*. Årets tema er en gjennomgang av tuseårsmålene.
- ¹⁷ Norge topper listen med en HDI på 0,944, mens noen misjonsland som Brasil, Thailand, Kina, India, Indonesia, Bolivia, Ecuador, Nicaragua og Kongo Brazzaville ligger i en mellomgruppe mellom 0,8 og 0,5. Den største gruppen av misjonslandene ligger i området for lav menneskelig utvikling, under 0,5. Her finner en Kamerun, Nepal, Pakistan, Zimbabwe, Kenya, Uganda, Madagaskar, Haiti, Nigeria, Tanzania, Elfenbenskysten, Angola, Etiopia, D.R. Kongo (Kinshasa), Mosambik og Mali (0,330). Gjennomsnittstallene dekker over store interne ulikheter.
- ¹⁸ Se Sammendrag av *Human Development Report 2003*, s. 15.
- ¹⁹ *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 166 f.
- ²⁰ Retningslinjene kan finnes på Bistandsnemndas eller NORADs hjemmeside: www.bnn.no eller www.norad.no
- ²¹ "Norske og internasjonale frivillige aktørers humanitære bistands- og utviklingsarbeid. Retningslinjer for Utenriksdepartementets tilskuddsordninger". Utenriksdepartementet, Oslo september 2001, s. 4.
- ²² *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 26-28.
- ²³ *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 26.
- ²⁴ *Human Development Report 2003*, s. 16.
- ²⁵ Mirjam Bergh: "Caring, Sharing, Daring. Development work in transition." Bistandsnemnda, Oslo 1995, s. 24.
- ²⁶ *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 28-31.
- ²⁷ *Human Development Report 2003*, s. 17, *St.meld. nr. 35* (2003-2004), s. 31 og *Kamp mot fattigdom! Regjeringens Handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015*, s. 35.
- ²⁸ Ling Merete Kituyi: "Kirken og hiv/aids-problematikken." *Misjonsvennen nr. 3/2004*, s. 11.

- ²⁹ *St.meld. nr. 35 (2003-2004)*, s. 32.
- ³⁰ *Human Development Report 2003*, s. 19-21.
- ³¹ Se Bistandsnemndas hjemmeside : www.bnn.no
- ³² Kirken kalles La communauté des Eglises Libres de Pentecôte en Afrique (CELPA). Se "Håp i Afrika. Nasjonale kirkers rolle i utvikling av sivil samfunn." Bistandsnemnda, Oslo 2003, s. 22 – 43. Studien finnes også på Bistandsnemndas hjemmeside.
- ³³ Til CELPAs generalforsamling i 1995 ble følgende statistikk presentert: 173 kirker, 11 bibelskoler, 111 barneskoler, 32 videregående skoler, 1 referansesykehus, 23 helsesentre og mange landsbyutviklingsprosjekter. I følge en ny brosjyre om CELPA er tallene nå (2002/03): 405 kirker, 12 bibelskoler og et teologisk institutt, mer enn 200 barneskoler, 100 videregående skoler + medeier i 3 høyere utdanningsinstitusjoner, 1 sykehus, 4 sykehussentre, 47 helsesentre, diverse andre tjenester (bl.a. senter for funksjonshemmede, barnehjem). Det innebærer at det i løpet av 7 – 8 år har vært en voldsom utvikling i arbeidet, både det kirkelige og det sosiale. På skolesektoren kan man se en endret profil, med langt sterkere vekst i videregående og høyere utdanning enn i grunnskolen. (Ibid s. 30)
- ³⁴ *St.meld. nr. 35 (2003-2004)*, s. 166.
- ³⁵ *St.meld. nr. 35 (2003-2004)*, s. 168.
- ³⁶ Da den første stortingsmeldingen kom om norsk utviklingshjelp i 1962, lød det: "Støtte fra Norsk Utviklingshjelp er betinget av at vedkommende tiltak ikke blir brukt til å fremme politiske eller religiøse særformål." *St.meld. nr. 81, 1962-63*, s. 9-10. Denne paragrafen forvoldte atskillig skepsis og debatt blant misjonslederne. Les mer om dette i min artikkel i NOTM i 1987: "Uten hensyn til rase, tro eller oppfatninger.' 25 års samarbeid mellom misjon og utviklingshjelp." *Norsk tidsskrift for misjon*, s.127-146.
- ³⁷ *St.meld.nr.35 (2003-2004)*, s. 175.
- ³⁸ *St.meld.nr.35 (2003-2004)*, s. 175.
- ³⁹ *St.meld.nr.35 (2003-2004)*, s. 175.
- ⁴⁰ En god inngang til bistandsfaglig orientering og debatt kan være et gratisabonnement på *Bistandsaktuelt*, et fagblad om utviklingssamarbeid som utgis av NORAD. Boks 8034, Dep. 0030, OSLO.
- ⁴¹ Jeg var generalsekretær i Norsk Misjons Bistandsnemnd i 2001 – 2003 og var ansvarlig for inngåelsen av en ny treårig rammeavtale med NORAD i denne perioden.
- ⁴² Se særskilt bokanmeldelse i NOTM nr. 1/2004, s. 57-63. *Norsk Utviklingshjelps historie*. Fagbokforlaget, Bergen 2003. Bind 1: 1952-1975. *Norge møter den tredje verden*. Forfatter: Jarle Simensen. 313 s., Bind 2: 1975-1989. *Vekst, velvilje og utfordringer*. Forfattere: Arild Engelsen Ruud, Kirsten Alsaker Kjerland. 305 s., Bind 3: 1989-2002. *På bred front*. Forfattere: Frode Liland, Kirsten Alsaker Kjerland. 297 s.
- ⁴³ Misjonshøgskolen har i 10 år gitt en masterutdanning i teologi som et tilbud til studenter fra kirker i Asia, Afrika og Latin Amerika. Det er på tide å se på om ikke også bistandsfaglige tema burde på pensumlisten.

Øyvind Dabl, f. 1940, Cand.real. Universitetet i Oslo, 1968, dr. philos, Universitetet i Oslo, 1993. Lektor og rektor ved Den lutherske kirkens lærerskole i Fandriana, Madagaskar 1970-75. Leder av Kirkens U-landsinformasjon, Kirkerådet, 1977-81. Amanuensis Misjonshøgskolen 1982-86. Første-amanuensis Misjonshøgskolen 1987-96. Professor Misjonshøgskolen 1996-2001. Generalsekretær i Norsk Misjons Bistandsnemnd 2001-03. Professor Misjonshøgskolen 2004-.

Fighting Poverty Together. International Development as Challenge for Church and Mission

The eight Millennium Goals were adopted by the UN Millennium Conference in 2000 as a strategy for fighting poverty internationally. In theoretical discussions there has often been a split between mission understood as proclaiming the gospel and mission as international development, although the two have been accompanying each other through history. For a full comprehension of the missionary task, mission is to be understood as *proclamation*, *diaconal service* and *advocacy* where each component has its own legitimacy. The possible contribution of the churches to the realisation of the Millennium Goals is further discussed. The added value of the church structure and church organisations facing poverty is emphasised and finally some questions are asked related to the challenge of the church and mission in combating poverty.